

yüklenmiş olan bazı mükellefiyetler kaldırıldı (1774). Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya'ya verilen Eflak ve Boğdan voyvodalıklarına ve Devlet-i Aliyye'nin Ortodoks tebasına müdahale etme hakkından sonra Ruslar buralarda konsolosluklar kurdular. Bu arada Boğdan'ın bazı kısımları Avusturya'ya geçmiştir. Yaş Antlaşması ile sonuçlanan bir başka Osmanlı-Rus savaşı (1787-1792), Ruslar'ı doğrudan Boğdan'ın komşusu haline getirdi. Çarlık, Bug ve Dinyestr nehirleri arasındaki Osmanlı topraklarını ilhak etti. Rus İmparatoricesi II. Katerina'nın asıl amacı Memleketeyn'i birleştirerek bir Rus grand-dukasının idaresine vermektir. 1812 Bükreş Antlaşması gereğince Boğdan'ın doğu kısmı ve en önemli yerleri olan Akkırman, Kili ve Bender Türk halklarıyla birlikte Rusya'ya bırakıldı. Ruslar'ın Besarabya dediği bu eyalet 1918'e kadar 106 yıl Rus hâkimiyetinde kaldı.

Boğdan'ın Fenerli Rum beyleri dönemi 1821'de sona erdi. Alexandru Ipsilanti'nin organize ettiği Rum ihtilâl hareketi, Boğdan voyvodası Rum asıllı Mihail Suça tarafından destekleniyordu. Hareket Eflak'tan önce Yunanistan'da sonuç vermiştir. II. Mahmud Memleketeyn'e Fenerli beylerin tayininden vazgeçerek tekrar yerli prenslerden birini getirmeye karar verdi ve Ion Sandu Sturdza'yı voyvodalığa tayin etti (1822). 1826'da Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Akkırman Antlaşması'na göre bu voyvodalar yedişer yıllığına görev yapacaklardı.

1827-1829 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Ruslar Memleketeyn'i tekrar işgal ettiler ve kendilerine savaş tazminatı ödeninceye kadar burada kalmaya karar verdiler. Bu sırada General Kiselef vali sıfatı ile Eflak ve Boğdan'ın boyarlarından bir meclis teşkil etti ve 1830'da yürürlüğe konulan bir anayasa hazırlattı. Anayasa'ya göre köylüler dışındaki bütün sınıflardan 132 kişilik bir mebusan meclisi oluşturulacak, prensi bu meclis seçecek, kanunları da yine bu meclis yapacaktı. Ancak yapılacak kanunların metbû devletler sıfatıyla Osmanlılar ve Rusya tarafından tasdik edilmesi gerekiyordu. Bununla birlikte istisnâ olarak Mihail Sturdza seçimle değil tayinle prensliğe getirilmiştir (1834-1849). 1848'de Yaş'ta çıkan ve Rus ordularının işgalıyla sonuçlanan ayaklanmadan sonra, Memleketeyn'in iki metbû devleti olan Osmanlılar'la Rusya arasında imzalanan Baftalimanı Antlaşması uyarınca Boğdan

mebusan meclisi lağvedilmiş ve prensliğe Grigore Ghica getirilmiştir.

Artık Memleketeyn'de millî bir uyanış gün geçtikçe daha kuvvetli hissediliyor, bu da iki prensliğin birleşmesini hedef alıyordu. Özellikle Boğdan'da birçok aydın bunun gerçekleşmesi için çalışmaktaydı. Paris Antlaşması ile sonuçlanan Kırım Harbi'nden sonra Rusya Cahul, İsmail Kalesi ve Bolgrad'ı Boğdan'a geri verdi ve Osmanlılar Memleketeyn'in yine tek metbû devleti oldu. İki prensliğin birleşmesi hususu Paris Antlaşması'nın gündemine alınmak istendiyse de Osmanlı Devleti ve Avusturya buna muhalefet ettiler; sadece gümrüklerle askerî ve adlî işler birleştirildi. 5 Şubat 1859'da Besarabya'nın üç vilâyetinin yönetimi de dahil olmak üzere Boğdan prensliğine seçilen Alexandru Ion Cuza 24 Şubat günü Eflak'ta da seçilmiş, böylece her memlekete bir prens seçilmesini öngören, fakat aynı şahsın her iki memlekete seçilmesine engel teşkil etmeyen Paris Antlaşması'na ters düşmeden iki prenslik birleştirilmiş oldu. Bu münasebetle 24 Şubat günü her yıl Romen birliğinin millî bayramı olarak kutlanır.

Cuza daha sonra İstanbul'a gelerek âdeta bütün Romen halkı adına Sultan Abdülaziz'i ziyaret etmiş ve bu sırada Küçüksu Kasrı'nda ağırlandı. Böylece Sultan Abdülaziz Memleketeyn'in, Romanya adıyla bir ülke halinde birleştirilmesi emrivâkisini kabul etmek zorunda kalmıştır. Cuza'nın idaresi zamanında millî birliğin tamamlanmasına çalışılmış, yeni bir anayasa hazırlanmış ve böylece yeni devletin siyasî, askerî, ekonomik, medenî temelleri kurulmuştur. Fakat Cuza ertesi yıl meclisi feshederek diktatörlüğe başlamak isteyince bazı güçlerin baskısı sonucunda prenslikten ayrılmak zorunda kalmış (1866), yerine Alman hânedanına mensup Prens Karol seçilmiştir. 1877-1878 Savaşı'nda (93 Harbi) Rusya'nın ısrarlı talepleri üzerine savaşa giren Romanya bunu fırsat bilerek bağımsızlığını ilân etti; Ayastefanos ve Berlin antlaşmaları ile de bağımsızlığı tanınarak 1881'de bir krallık haline geldi. Berlin Antlaşması ile Besarabya'nın üç vilâyeti tekrar Rusya'ya verilmiş, fakat buna karşılık Romanya da Dobruca'yı almıştır. I. Dünya Savaşı'nın sonunda ise Besarabya ve Bucovina tekrar Romanya'ya verilmiştir.

Sovyetler Birliği, 1924'te Dinyestr'in doğusundaki bölgede Moldavya Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni kurmuştur. II. Dünya Savaşı'nda Romanya Be-

sarabya topraklarını sovyetler Birliği'ne terkettikten sonra, bu birliği oluşturan on beş birlik cumhuriyetinden biri olan Moldavya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti doğmuştur (1944). Sovyetler Birliği'nin çözümlmesi üzerine bağımsızlığını ilân eden Moldavya Cumhuriyeti (1991) 1991 yılının sonlarına doğru eski Sovyet cumhuriyetleri tarafından oluşturulan Bağımsız Devletler Topluluğu'na katılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

T SMA, E nr. 2380/114, 2380/242, 6512, 6519, 6995, 7019/168, 7618, 8540; T SMA, Fransızca Belgeler, nr. 263, 266, 268; BA, MD, nr. 3, s. 231; nr. 7, s. 39, 400; nr. 12, s. 592, 627, nr. 18, s. 143; nr. 16, s. 171, 240; nr. 24, s. 109, 157, 186, 206, 209, 212, 259, 313, 336; nr. 26, s. 23, 34-35, 40, 52-56; nr. 35, s. 347; nr. 111, s. 678; nr. 114, s. 224, nr. 116, s. 204; Kanunnâme, Âtuf Efendi Ktp., nr. 1734, vr. 153^b; Matrakçı Nasûh, *Fetihnâme-i Kara-Boğdan*, TSMK, Revan, nr. 1284/2; D. Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* (trc. Özdemir Çobanoğlu), İstanbul 1979, II, 18, 31-32, 87-88, 99, 180, 275-284; III, 4-6, 69-71, 85-86, 96-101, 118-128, 332 vd.; Hammer (Atâ Bey), III, 151-155; VII, 35-37, 167-168; VIII, 160-161; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 216-217; II, 77-81, 181-186, 342-344, 431-434; III/2, s. 89-101; IV/1, s. 6, 72-74; IV/2, s. 60-115; a.mlf., "Onaltıncı Yüzyıl Ortalarında İslâmiyeti Kabul Etmiş Olan Bir Boğdan Voyvodası", *TTK Belleten*, sy. 69 (1954), s. 83-87; Karal, *Osmanlı Tarihi*, VI, 42-61; VII, 7-13; N. Beldiceanu, "La Conquête des cités marchandes de Kilia et de Cetatea Albă par Bâyezid II", *SOF*, XXIII (1964), s. 36-90; a.mlf., "Kilia et Cetatea Albă à travers les documents Ottomans", *REI*, XXXVI/2 (1968), s. 215-262; a.mlf., "La Moldavie Ottomane à la fin XVe siècle et au début du XVe siècle", a.e., XXXVII/2 (1969), s. 239-266; Mihail Guboglu, "Osmanlılarla-Romen Ülkeleri Arasındaki İlk İlişkiler (1368-1456) Hakkında Belirtilmeler ve Doğrultmalar", *TTK Bildiriler*, IX/2 (1988), s. 829-843; a.mlf., "Eflâk ve Boğdan Voyvodalarının Bâbâlı ile Münasebetleri", *BTTD*, sy. 1 (1967), s. 61-67; Aurel Decel, "Boğdan", *İA*, II, 697-705; Halil İnalçık, "Boğhdân", *Eİ²* (Fr.), I, 1290-1291.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

BOĞDAN SARAYI

İstanbul'da

Boğdan voyvodalarının veya onların temsilcilerinin oturdukları saray.

Şehrin kuzeybatı köşesinde, Haliç'te Fener ile Karagümrük arasında olduğu tahmin edilen Boğdan (Buğdan) Sarayı, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir voyvodalık olarak kendi prensleri tarafından idare edilen Boğdan'ın (Moldavia) İstanbul'daki kapı kethüdâlarının makamı ve voyvodaların konaklama yeri olarak inşa edilmişti. Dimitrie Cantemir (Kantemir) Boğdan Sarayı'nın, III. Boğdan tarafından

Boğdan'ın Osmanlı Devleti'ne bağlılığını bildirmek ve ödenecek vergiyi sormak üzere İstanbul'a gönderilen Büyük Logo-fet İon Tavtu tarafından Sultan II. Bayezid devrinde 1504 yılına doğru yaptırıldığını yazar. Ypsilantes'in 1789'da yazılan ve ancak 1870'te basılan kitabında ise Kantemir'in verdiği bilgiye yakın, fakat tarihleri farklı bir açıklama yer alır.

Alman elçisi David Ungnad'ın özel papazı olarak 1573'te İstanbul'a gelen Stephan Gerlach 1674'te yayımlanan hâtıratında, Boğdan Sarayı'nın esasının Raoul adında bir kişiye ait olup onun Rusya'ya gitmesi ve orada ölümü üzerine 1518'de saray yapılmak için Voyvoda Mihail Kantakuzeno tarafından satın alındığını bildirir. Bu bilgiler farklılıklar göstermekle beraber Boğdan Sarayı'nın Boğdan'ın Osmanlı Devleti'ne bağlanmasının hemen arkasından XVI. yüzyılın ilk yıllarında yapıldığı veya tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Kantemir bu sarayın, evvelce Pam-makaristos Manastırı kilisesi iken Fethiye Camii olan yapının batı tarafında bulunduğunu bildirir. P. G. İnciciyan da (ö. 1833) aynı hususu destekleyerek Boğdan Sarayı'nın Kefeli mahallesinde olduğunu yazar. Gerçekten Drağman caddesinin Haliç tarafından Kesmekaya ile Drağman çeşmesi sokakları arasındaki yerde ve Kefeli Camii'nin kuzeyinde bir Boğdan Sarayı'nın evvelce varlığını gösteren bu saray ve konağın özel ibadet yerinin (şapel) harabesi bu adla günümüze kadar gelmiştir. Bu çevrenin XVII. yüzyıla kadar hristiyanların yaşadıkları bir bölge olduğu da Odalar (Kemankeş Mustafa Paşa) Camii ile Kefeli Camii'nin ancak bu yüzyıl içlerinde kiliseden çevrilmelerinden anlaşılmaktadır.

Boğdan Sarayı'nın XVII. yüzyıl ortalarına doğru kapı kethüdâları tarafından kullanılmadığı ve Boğdan'dan gelenle-

rin artık oraya inmedikleri tahmin edilmektedir. Osmanlı Devleti burayı yabancı temsilcilerin oturması için tahsis etmeye veya onlara kiralamaya başlamış görünmektedir. Çünkü 1643'te İstanbul'a gelen Lehistan elçisi Boğdan Sarayı'na yerleşmişti. İsveç'ten 1634'te gönderilen P. Strasburg'un ve 1657-1658'de İstanbul'da İsveç'i temsil eden C. Ralamb'ın da burada konakladıkları bilinmektedir.

Boğdan Voyvodası Konstantin'in oğlu olan ve yirmi iki yıl İstanbul'da yaşadığına göre en doğru bilgiye sahip olması gereken Kantemir ilk yazdıkları ile çelişkili düşen şu bilgiyi verir: "İstanbul'da kaldığım sıralarda buraya yakın bir yerde, Türkçe Sancaktar Yokuşu denilen bir tepenin üzerinde kendi sarayımı yaptırmıştım. Benim bu sarayım çok güzel ve bulunduğu yer fevkalâde olup bütün şehre ve surların dışındaki mahallelere manzarası vardı. Kayınbabam olan Eflak Voyvodası Şerban Kantakuzeno bu sarayın inşaatına Sultan IV. Mehmed zamanında başlamıştı. Vadinin dibinde yirmi beş dirsek yükseltmek suretiyle meydana gelen set üzerinde esas sarayın temellerini atmıştı. İnşaat için yapılan masraf 35.000 altını bulmuştu ki Tersane Sarayı'nın içini gördüğü bahanesi ile yapımı durduruldu. Fakat daha sonraları Sadrazam Ali Paşa'nın aracılığı ile sarayımı eski temeller üzerine inşa etmeme padişah izin verdi. Sarayı henüz bitirmiştim ki birden bire Boğdan voyvodalığına tayin edildim".

Kantemir'in bu satırları şaşırtıcıdır. Çünkü tarif ettiği yer Fethiye Camii'nin doğusunda Sancaktar Yokuşu denilen yerdedir. Burası da Boğdan Sarayı'nın değil Eflak Sarayı'nın yeridir. Zaten IV. Mehmed zamanında inşaatı başlayan Şerban da (ö. 1688) Eflak voyvodasıdır. Şu halde bazı yayınlarda Boğdan Sarayı'na ait olarak gösterilen bu bilgi Eflak Sarayı ile ilgilidir. Bu çelişkili durum ancak arşivlerde yapılacak araştırmalarla tam aydınlığa çıkabilir.

Prut Savaşı'ndan (1711) az sonra Boğdan Voyvodalığı yerli Boyarlar'dan alınarak Fener'de yaşayan Rum beylerine verilmiş, böylece Boğdan Sarayı'na da gerek kalmamıştır. Burası Aynaroz'daki Panteleimon Rus manastırına vakfedilmiş ve sadece şapeli bir süre kullanılmıştır.

Boğdan Sarayı'nın XVIII. yüzyıl içlerinde harap bir hale geldiği ve 1784 yangınında yandığı söylenir. İstanbul'un karşılaştığı en büyük yangın afetlerinden biri olan 1782 yangınında da yanmış ol-

ması mümkündür. Bundan sonra sarayın geniş arazisi uzun yıllar bostan olarak kullanılmıştır. 1875'e doğru çizilen İstanbul haritasında böyle işaretlenmiştir. 1340 (1921) tarihli İstanbul şehre-mâneti haritalarında da büyük bir bostan olarak gösterilen bu arsa 1950'li yıllardan sonra hızla gecekonduyla doldurulmuştur.

Boğdan Sarayı'nın yerine işaret eden tek unsur, esas Bizans devrine inen küçük bir ibadet yeri (şapel) kalıntısıdır. Kantemir bu şapelin Aziz Nikolaos adına olduğunu bildirir. Bizans'ın eski büyük manastırlarının birinden kalan bu yapı saray veya konağın sınırları içinde bulunduğundan onun özel ibadet yeri yapılmıştır. Tek sahnalı ve iki katlı olan bu yapının boyu 10 metreyi geçmiyordu. Saray binası ile bağlantılı olduğu tahmin edilen ve esas ibadet yeri olan üst katını örten basık kubbe sonradan yapılmıştı. Alt kat ise beşik tonozlu tek bir sahndan ibaretti. I. Dünya Savaşı yıllarında bu mahzen kısmında kazı yapılarak üç mezar bulunmuştu. 1930'lu yıllarda üst kat tamamen yıktırılmıştır. Kalan alt kat ise 1950'de bir aile tarafından ev haline getirilmiş olup içinde yaşıyordu. Bugün artık çok zor görülebilecek bir durumda olup etrafı çevrili mesken olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA:

- D. Cantemir, *The History of the Growth and Decay of the Ottoman Empire*, London 1734-35, bl. I, III, 1, not 17, s. 104-105, I, III, 4, not 28, s. 1, 186; a.mlf., *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* (trc. Özdemir Çobanoğlu), Ankara 1979, II, 197, 275; A. G. Paspatis, *Byzantinai Meletai*, İstanbul 1877, s. 360-361 (eski gravürü ile); Maria Bengescu, "Bogdan-Serai, Ruinele unei bisericii Moldoveneşti in Constantinople", *Literatură şi Artă Română*, Bucureşti 1905, s. 33-37; A. Van Millingen, *Byzantine Churches in Constantinople*, London 1912, s. 280-287; C. Balş, "Bogdan Serai", *Buletinul comisionii Monumentelor Istorie*, VIII/33, Bucureşti 1961, s. 10-14; Mehmed Ziyâ, *İstanbul ve Boğaziçi*, İstanbul 1928, II, 73; P. G. İnciciyan, *XVIII. Asırda İstanbul* (trc. H. D. Andreasyan), İstanbul 1956, s. 17; A. Dutu — P. Cernovodeanu, *Dimitrie Cantemir, Historian of South East European and Oriental Civilisations*, Bucharest 1973, s. 121-122, 246 (Kantemir'in kitabından parçalar); W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 108; Semavi Eyice, *Son Devir Bizans Mimârisi*, İstanbul 1980, s. 43-45; Fr. Babinger, "Origina şi sfârşitul lui Vasile Lupu", *Academia Română Memoriile Secţiunii istorice*, III. seria, XVIII/2, Bucureşti 1936; Jan Reychman, "İstanbul'da Eski Lehistan Devleti Elçiliğinin Yerine Dair", *STY*, I (1964), s. 44.

SEMÂVİ EYİCE

Boğdan Sarayı ibadethânesinin 1877'de çizilmiş bir gravürü (Paspatis'ten)

